

Muhsin YILMAZ*

Aristoteles'te Eğitim Kavramının Politik İşlevi

Özet

Bu çalışma, Aristoteles'in eğitim görüşünün içerdiği politik işlevi ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bunun için önce, Aristoteles'in erdemli yaşam kavramı temelinde geliştirdiği etik görüşü özetlenmeye çalışılacak. Daha sonra, erdemli yaşamın gerçekliğe dönüşebilmesi için politikanın rolü belirlenmeye çalışılacaktır. Son olarak da, politikanın kendi işlevini yerine getirebilmesi için eğitim kavramının ya da sürecinin kaçınılmaz rolü ya da işlevi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler

Aristoteles, Etik, Politika, Eğitim.

The Political Function of the Concept of Education in Aristotle

Abstract

The aim of this study is to expose the political role of the concept education in Aristotle. It is tried to sum up in order for this Aristotle's view of ethics on the basis the concept of *eudaimonism*. It is explored then the role of politics in the fulfillment a virtuous life. To indicate the inevitable role of the concept of education in order to make politics realize a virtuous life in the city is the last issue on which this study focuses.

Key Words

Aristotle, Ethics, Politics, Education.

---

* Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

Giriş

Bilindiği gibi Aristoteles, daha çok metafiziği, biyolojisi, politikası ve etiğiyle bilinen ve konuşulan bir filozoftur. Varlık görüşü ile etik görüşü onun, üzerinde daha çok tartışma ve araştırma yapılan görüşleridir. Eğitim kavramına ya da görüşüne ilişkin Türkçe literatür, en azından diğer görüşlerine dair literatüre göre daha sınırlıdır. Örneğin, Aristoteles'in gerek bilginin kazanımı gerekse bilgi yoluyla nasıl bireylerin (ya da bireylerin nasıl) yetiştirilmesi gerektiği gibi konulardaki görüşleri çokça konuşulan ya da araştırılan alanlar değildir. Ancak öte yandan da,

“İnsan gerçeğini hiçbir yanı örtülü, gizli kalmamacasına anlamaya, kavramaya çalışan Antikçağ filozoflarını en çok ilgilendiren konu, kendi düşünceleri doğrultusunda yeni bir insan tipi yaratmak olmuştur. Bu bağlamda, onların büyük sorununun eğitim sorunu, başka deyişle, insan yetiştirme sorunu olduğu söylenebilir. Bu nedenle de özellikle Platon ve Aristoteles'te insanbilimsel, ahlaksal, toplumsal, siyasal ve hatta ekonomik sorunlar iç içe girer; toplumda yöneten/yönetilen konularında bulunan insanların nasıl olmaları gerektiği tartışılır.” (Çotuksöken, 2001, s. 286)

Yani Aristoteles için bir yandan, nasıl bireylerin yetiştirilmesi gerektiği sorusu açısından etik önem taşımakla birlikte, diğer yandan söz konusu bireylerin yetiştirilmesi için eğitim de bir o kadar önemli bir disiplin ya da kavram haline gelmektedir. Bu bağlamda Aristoteles'te her bir araştırma alanı bir diğeriyle yakın bir ilişki içindedir. Dolayısıyla Aristoteles'in, özellikle politika ve buna bağlı olarak etik görüşleri temelinde ortaya çıkan eğitim görüşü en azından etik ve politika görüşleri kadar önem taşımaktadır. Özellikle insan anlayışı ve bu paralelde öngördüğü toplum yapısı gereği, eğitim kavramı Aristoteles'in düşünce sisteminin sosyal boyutunda belirleyici bir rol üstlenir. O belirleyici rol de, verili insan doğasının ya da potansiyelinin, öngörülen toplumsal forma evrilmesini sağlamak olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda eğitim kavramının, Aristoteles'in düşünce sistemindeki yerini ya da önemini, özellikle onun etik ve politika görüşleri çerçevesinde ortaya koymak, araştırılmaya değer bir problem olarak görülebilir.

Aristoteles'in etik ve politika görüşleri çerçevesinde eğitim görüşünü ortaya koyabilmek için, herhalde öncelikle etik ve politika görüşlerini ana hatlarıyla da olsa belirlemek gerekir. Örneğin etik ve politika, onun bilgi türleri arasında yaptığı sınıflamada nasıl bir yer tutmaktadır? Etik ve politikanın nihai amaçları nasıl belirlenmiştir? Bu amaçlar doğrultusunda nasıl bir eğitim öngörülmekte ya da eğitimden neler beklenmektedir? Öngörülen eğitim görüşü nasıl bir karakter sergilemektedir? İşte çalışmamızı yönlendirecek olan bu ve benzeri sorular temelinde, Aristoteles'in eğitim görüşünün temel karakterini belirlemeye çalışacağız. Bunun için sırasıyla, önce Aristoteles'in etik ve politika görüşlerini serimlemeye çalışacağız. Daha sonra da, bu görüşleri temelinde ortaya çıkan eğitim görüşünün politik işlevini belirlemek çabası içinde olacağız. Ancak bundan önce, özellikle etik ve politika gibi disiplinlerin Aristoteles için ne anlam ifade ettiğini görebilmek amacıyla söz konusu bilgi alanlarını nasıl tanımladığına ilişkin değerlendirmeleri ortaya koymaya çalışacağız.

Aristoteles, bilim tanımını ve sonrasında da bilgi türleri sınıflamasını oluştururken, bilginin nesnesi olan varlıkların belirli karakteristik özelliklerini temele alır. Belirli varlık türlerinden, o türe uygun belirli bilme biçimleri ve sonrasında da belirli bilgi türleri tanımlar.

“Fizik, diğer disiplinler gibi belli bir varlık cinsi ile (yani hareket ve sükunetinin ilkesini kendisinde taşıyan tözle) ilgili olduğuna göre, onun ne pratik, ne de üretken (meydana getirici) bir bilim olmadığı açıktır. Çünkü meydana getirilen şeylerde ilke, meydana getiren bulunur. O ya zihin, ya sanat veya herhangi bir güç, yetenektir. Yapılan (pratik) şeylerde ise ilke, yapıda bulunur. O, akıllı seçim, iradedir. Çünkü yapılanla, seçilen aynı şeylerdir. O halde her düşünce ya pratik, ya üretken, ya da teorik olmak durumunda olduğuna göre Fizik'in ancak teorik bir bilim olması gerekir” (1985, 1025b 15-20).

Keza Barnes da Aristoteles'in bilgiyi üç sınıfa ayırdığını söyler. Bunlar sırasıyla; kozmetik ve çiftçilik ya da sanat ve mühendislik gibi uğraşı ya da disiplinlerin oluşturduğu, bir ürün ortaya çıkaran etkinlik ya da disiplinlerden oluşan poetik bilimler; insan varlığının değişik ortam ve koşullarda hangi tür eylemlerde bulunduğuyla ilgilenen pratik disiplinler ve nihayet bilimsel bilgi olarak düşündüğümüz her türlü bilgiyi kapsayan teorik bilimlerdir (2008, s. 42). Bir başka tanımlamaya göre ise, “görmeye” dayanan teorik bilgi ya da bilimler; “yapmaya, meydana getirmeye, üretmeye dayanan” poetik bilgi ya da bilimler ve “bir fiilde bulunmaya, eylem ve davranış geliştirmeye dayanan” pratik bilgi ya da bilimler olarak ayrılır (Arslan, 2007, s. 39).

Yukarıda da belirtildiği üzere, konuları itibarıyla ne bir seçim konusu olan ne de meydana getirilen konu ya da varlıklar olmamalarından dolayı Matematik ve Fizik bilimleri teorik bilim olarak sınıflandırılır. Dolayısıyla Aristoteles teorik bilimleri, ilk olarak nesnelere bakan öznenin bağımsız olması dolayısıyla; ikinci olarak da ilgili disiplinleri, yürüttükleri araştırma ya da soruşturma sonucunda, elde edilen bilgi dışında herhangi bir pratik yarar ya da çıkar gözetmeyen bilme etkinlikleri veya bilgi disiplinleri olarak belirler.

Pratik bilimler ise, ekonomi dışında, çalışmamızın asıl problematiğini oluşturan eğitim kavramını yakından ilgilendiren etik ve politika disiplinlerini içeren bir sınıflamadır. Söz konusu sınıflamada etik ve politika, her ne kadar teorik bilimler sınıfından sonra gelse de, yarattığı sonuçlar açısından özellikle politikanın, neredeyse tüm bilimlerin nihai hedefi olduğu sonucu çıkarılabilir. Çünkü, teorik bilim çabası da dahil olmak üzere her türlü etkinliğin, kendisi dışında bir amacı vardır ya da olmalıdır. Nasıl ki her varlığın varlığa gelişinin bir amacı ya da hedefi vardır, tıpkı onun gibi her varlığın ortaya koyduğu her davranış ya da etkinliğin de kendisi dışında, kendisi için ortaya çıktığı bir amaç söz konusudur. Tüm varlıklar ya da edimler hiyerarşik bir amaçlar sistematiği içinde varlığa gelir ya da gerçekleşirler. Söz konusu sistem, artık kendisi ötesinde başka bir amaç olmayan, ama kendisi dışındakilerin bir biçimde kendisine ulaşmak ya da kendisini gerçekleştirmek için var oldukları nihai bir amaca ulaşmakla sona erer. Ki bu nihai amaç ya da erek de, yine her varlığın kendi doğasının belirlenmiş ya da kendi doğasında içerilmiş olan ‘iyi’yi gerçekleştirme arzusu ya da çabasıdır. Nitekim Burnet da bu durumu, her bilimin ve her uğraşı ya da etkinliğin bir iyiyi hedeflediğini söyleyerek tespit eder (2008, s. 31).

Bu bağlamda pratik bilimlerden etik ve politika disiplinlerinin içerimleri göz önünde bulundurulduğunda, özellikle politikanın, teorik bilimlerin bile kendi özgün işlevlerini kendisi için yerine getirdiği, nihai hedef ya da amacı içermesi ya da belirlemesi açısından onları da yönlendirip belirleyen ve dolayısıyla daha temel ya da belirleyici bir disiplin olduğu söylenebilir. Şöyle ki, teorik bilimler salt bilgi için bilgiyi araştıran disiplinler olsalar bile, sonuçta, bir varlık türü olarak insan varlığının söz konusu bilgiyi araştırıp ortaya çıkarmasının kendi dışında bir amacı daha vardır ki, o da yine insan varlığının, kendi doğasının gerçekleştirilmesi demek olan kendi potansiyelini edimselleştirmesidir. Çünkü *Metafizik*'in daha ilk cümlesinde söylendiği gibi, “bütün insanlar doğal olarak bilmek isterler”. Dolayısıyla bilmek, insanın doğasından gelen bir istek olduğundan, teorik bilimler bile insanın kendi doğasını gerçekleştirmesinin bir gerekliliğidir. İnsanın doğasını gerçekleştirmesinin ne anlama geldiği ise, daha çok etik alanını ilgilendiren bir sorun olduğundan, bu aşamada etik görüşüne geçebiliriz.

Etik Görüşü

Sonucunda herhangi bir ürün ortaya koymayan, ancak bir tercih ürünü olarak ortaya çıkan eylemleri yönlendiren ilkeleri araştıran bir disiplin olmasından dolayı pratik bilimler arasında saydığı etiğe ilişkin soruşturmasında Aristoteles, yine hiyerarşik bir yöntem izler. Etik araştırmanın özünü oluşturan ahlaklılığın temelindeki, tercih edilen ya da edilmesi gereken eylem biçimleri olarak erdemleri, sırasıyla, alışkanlıkla edinilen karakter erdemleri ve eğitimle oluşup gelişen düşünce erdemleri olarak ikiye ayırır (1988, 1103a 14-20). Ancak hangi tür erdem olursa olsun, sonuçta onları yapıya öğreniriz. Kendi deyişiyle, “huyaların tek tek şeyler konusunda etkinlikte bulunmaktan meydana geldiğini bilmemek, bütünüyle duyarsız birinin özelliğidir” (Aristoteles, 1988, 1103a 30; 1114a, 5-15). Yani kazanılmak istenen erdem davranışını, örneğin cesaret erdemini her zaman cesur davranışlar göstererek; ya da bilgelik erdemini her zaman salt bilginin peşinde koşarak kazanabiliriz. Dolayısıyla ortaya konulan erdemler ayrımı ya da sınıflaması, erdemli davranışın söz konusu olduğu ahlaki yaşamın, ne salt pratik ne de salt teorik temelli olmak yerine, her iki boyuta da gönderimi olan bir alan olarak ortaya çıktığını düşündürmektedir. Şöyle ki, karakter erdemleri, ruhun akılsal yetinin pratik boyutunun edimleri ile kazanılan erdemler iken, düşünce erdemleri, yine aynı akılsal yetinin teorik boyutunun edimleri sonucunda eğitim ile oluşan erdemlerdir (Aristoteles, 1988, 1103a, 15-20). Yani belirli türden erdemler, yalnızca davranış boyutuyla değil, fakat davranışa temel oluşturan ya da haklılık kazandıran düşünce arka planıyla da belirlenen erdemlerdir. Bu nedenle etik, her ne kadar pratik bilimler arasında yer alsın da, düşünce erdemleri açısından bir yanı sıra teorik bir boyut da içermektedir. Bundan dolayı, yapılan belirleme aynı zamanda, teorik bilim ile pratik bilim ayrımını ilişkilendiren ve dolayısıyla, çalışmanın ana eksenini oluşturan etik-politika-eğitim sürekliliğini sağlayan ya da haklılandıran bir belirleme de olmaktadır.

Bu niteliğiyle erdem etiği olarak adlandırılan Aristoteles etiği, aynı zamanda, iyi ya da doğru bir yaşamı amaçlaması anlamında *eudaimonist* bir etik olarak da bilinir. Çünkü erdemlerin istenmesinin ya da kazanılmasının da, Aristoteles'in belirli bir amaca yönelik düşünme sistematığının gereği olarak bir amacı vardır ya da olmalıdır ki o da, özellikle insan varlığı için “tam erdeme uygun tam bir yaşama etkinliği” (1999, 1218a,

38) demek olan mutluluktur. Bu anlamda mutluluk insan varlığı için, teorik bilgi ya da bilme de dahil olmak üzere, insanın tüm eylemlerinin, kendisinden öte başka bir amacı olmayan, ama kendisi dışındaki tüm ara-amaçların nihai amacıdır. Zira Aristoteles'e göre mutluluğu, başka bir şey için değil fakat yalnızca kendisi için tercih ederiz. Öte yandan onuru, hazzı ve hatta erdemi bile hem kendileri için hem de mutlu olmak için, bunlarla mutlu olabileceğimizi düşündüğümüz için tercih ederiz (1988, 1097b). Dolayısıyla mutluluk insan için, kendisi dışında ya da ötesinde başka bir amaç için tercih edilmeyen, kendisi dışındakilerin ise kendisi için tercih edildiği bir şey olmasından dolayı nihai amaçtır ya da hedefdir. Bu nedenle Aristoteles'in etiği, ruhun akıl yanının teorik ve pratik boyutlarına paralel olarak düşünce ve karakter erdemlerinin geliştirilmesini önermesinden dolayı erdem etiği olarak adlandırılmasının yanında, daha temelde *eudaimonist* bir etikdir de.

Ancak özellikle insan varlığı için geçerli olan, doğal ve nihai doğru yaşam amacına nasıl ulaşılabilecektir? Doğal bir amaçtır, çünkü bu amaç ona sonradan ya da dışarıdan eklenmiş değil, fakat onun doğasında içerilmiş durumdadır. Kime sorulursa sorulsun, “Mutlu olmak istiyor musun?” diye sorulduğunda, istisnasız tüm insanlar soruyu, “Evet” diye yanıtlar. “Niçin?” diye bir kez daha sorulduğunda ise, “çünkü mutlu olmak istiyorum” anlamında bir karşılıktan başka yanıt düşünülmez. Bu nedenle erdemli yaşam, insan varlığı için doğal ve adeta zorunlu olarak ulaşılmak istenen bir amaçtır ya da hedefdir. Adeta insan varlığının olduğu gibi olmasının ya da varlığa geldiği gibi varlığa gelmesinin nedeni, gerekçesi, açıklaması ya da amacıdır mutluluk. İşte insan varlığının doğasının böylesine temel bir bileşeni olan mutluluk, madem doğal ve adeta zorunlu bir amaçtır, o zaman tüm insanların kendiliklerinden mutlu olmaları gerekmez mi ya da beklenmez mi? Niçin bütün insanlar doğal bir biçimde ya da doğaları gereği mutlu değildirlere ya da ol(a)mamaktadırlar? Mutlu olması için daha başka ne olması ya da ne yapması gerekmektedir? Daha başka hangi koşullar gerekmektedir? Kısacası, insan için mutlu olmak ne demektir?

Aristoteles insanın mutluluğunu, kendisi için iyi olanı gerçekleştirme koşuluna bağlar. Ya da, insan kendisi için iyi olanı gerçekleştirdiği sürece ya da oranda mutluluğa ulaşabilir. İnsanın kendi iyisini nasıl gerçekleştireceğine geçmeden önce, iyi kavramının Aristoteles'in, özellikle ahlak ve politika gibi sosyal alanlara ilişkin görüşlerinde nasıl bir yer tuttuğuna değinmek gerekmektedir.

Aristoteles “iyi”yi, kısaca, “her şeyin arzuladığı şey” olarak tanımlar ve pratik, teorik ya da poetik her türlü eylemin ya da araştırmanın kendine özgü bir iyiyi arzuladığını veya hedeflediğini söyler (1988, 1094a). Nasıl ki bir usta ya da zanaatçı kendi işini en iyi biçimde yapmaya uğraşır ve en iyi ürünü ortaya çıkarmaya çalışır; ya da bir sporcu kendi dalında en iyi dereceyi elde etmeye uğraşır; ya da nasıl ki bir araştırmacı, araştırdığı varlığın ya da varlık alanının giderek daha temel, daha ilk ilkelerini ortaya çıkarmaya çalışarak o varlık alanını daha iyi kavramaya çalışır; tıpkı bu tekil eylemlerinde olduğu gibi bütünlüğünde insan varlığı da, tüm yaşamında hep daha iyiye ya da en iyiye ulaşmayı amaçlar. Bu nedenle iyi kavramı Aristoteles'e göre, erdem ya da erdemli yaşam için adeta bir önkoşuldur. İyi, herhangi bir varlığın, kendi doğasınca belirlenmiş özsel işlevini her koşulda ve sürekli bir biçimde yerine getiriyor olması demektir. İnsan varlığı söz konusu olduğunda ise, insan varlığın özsel işlevi düşünmek olduğundan, düşünme işlevini her koşulda ve sürekli bir biçimde yerine

getirmesi ve buna göre yaşamını sürdürmesi demektir. İnsan varlığı dışındaki canlı türleri de yaşayan varlıklar olduğundan, insanı diğer canlı türlerin ayıran ayırım olarak düşünme işlevinin adeta sonsuzcasına yerine getirilmesi ya da akıl yetisinin en yetkin düzeyde kullanılması insanın iyisidir. Bu aynı zamanda insan varlığı için, özsel doğasını oluşturan potansiyel akıl yetisini edimselleştirerek kendi doğasını gerçekleştirmesi demektir (Aristoteles, 1988, 1098a 15-20). Nitekim sağduyu da, insanın tüm etkinliklerinde ya da eylemlerinde, hedeflediği iyiye yaklaşabildiği ya da ulaşabildiği ölçüde mutlu olduğunu teslim edecektir.

Aynı iyi kavramı Aristoteles'in düşüncesinde ahlak alanı ile politika alanını adeta birbirine bağlayan temel bir kavram durumundadır da. Bu noktada Aristoteles'in hem etik hem de politika görüşünün iyi kavramının bireysel ve toplumsal düzlemlerde gerçekleştirilmesi üzerine kurulu olduğu ileri sürülebilir. Etik görüşünde, tek tek bireylerin kendi doğalarını gerçekleştirmeleri bağlamında tanımlanan iyi olma durumu, insan varlığının nihai amacı olan mutluluğa ulaşmasının bir ifadesidir. Ancak, insan türünün bir bireyi olarak kişi, aynı zamanda sosyal bir varlık da olmasından dolayı, kendi doğasında içerilmiş olan erdemli yaşam hedefine, yine ancak bir toplum içinde/ki yaşamıyla gerçekleştirebilir. İşte burada da, bireyin toplum içindeki mutluluğunun bir ifadesi olarak "toplumsal iyi"yi gerçekleştirme, politika sanatının temel amacı olarak ortaya çıkar. Bu nedenle şu aşamada, bireysel ahlak yaşamından toplumsal politik yaşama geçerken, etiğin nasıl politikaya evrildiğini görmek için pratik bilimlerin en yükseği olan politika bilimine (Burnet, 2008, s. 31) ya da sanatına ilişkin görüşlerine geçebiliriz.

Politika Görüşü

Aristoteles *Politika* yapıtına da şu gözlemlerle başlar: "Kendi gözlemlerimiz bize, her devletin iyi bir amaçla kurulmuş bir topluluk olduğunu söyler. 'İyi' diyorum, çünkü bütün insanlar eylemlerinde iyi saydıkları şeyi elde etmeye çalışırlar" (1975, s. 7). Kendi sözlerinde de görüldüğü gibi, iyi kavramı, hem tek tek bireyler için hem de devlet kurumu için, sahip olunması ya da ulaşılmaya gereken bir niteliği ya da düzeyi ifade eder. Birey açısından ahlaki iyinin gerçekleştirilmesi, düşünce ve karakter erdemlerinin kazanılması ve yaşanması ile mümkün olurken; devlet ya da toplum düzleminde iyinin gerçekleştirilmesi ise, devletin, yönetimi altındaki yurttaşların her birisinin kendi potansiyelini edimselleştirmesinin koşullarının yaratılması ya da sağlanması, dolayısıyla her bireyin kendi doğasını gerçekleştirmesinin, yani kendi doğasının gerektirdiği erdemli davranışları sürekli sergiler hale gelmesi ve böylece toplum içinde de mutlu olmasının sağlanması ile gerçekleşir. Bu anlamda etik ile politika adeta iç içedir. Sanki birbirlerinin işlevlerini ya da alanlarını tamamlar gibidirler. Ya da bir olmayınca, diğerinin işlevini tam olarak yerine getirmesi mümkün olmayan alanlar ya da disiplinler gibidir. Nitekim benzer bir değerlendirme Arslan tarafından da şöyle ortaya konmaktadır:

"İnsanın insan olarak ulaşmak istediği şeyin gerçek iyi olduğunu, bu gerçek iyinin insanın bütün davranışlarının amacı olan mutluluğu sağlama gücüne sahip olan tek şey olduğunu düşünürsek, öte yandan sitenin veya toplumun veya devletin, bu iyinin sağlanması için *zorunlu bir araç* olduğunu göz önüne alırsak, politikanın temelde bir ahlak olması gerektiği ve ahlakın politikaya tabi olması kadar, hatta

bundan daha da çok politikanın ahlaka tabi olması gerektiği sonucuna varabiliriz” (2007, s. 241).

Keza Aristoteles'e göre de, siyasetin amacının en iyi olan olduğunu kabul ettikten sonra, siyasete düşen görev, yurttaşları nitelikli ve iyi insan kılmaya, insanların iyi eylemlerde, yani erdemli davranışlarda bulunmasına çaba göstermektir (1988, 1099b 30). Yani tek tek bireylerin kendi iyilerini ve böylece kendi doğalarını gerçekleştirmeleri için çaba göstermektir. İşte burası etik alanından politik alana doğru doğal ve adeta zorunlu geçiş noktasıdır. Ya da etik alanının politik alana evrildiği noktadır. Bu anlamda politika etiğin adeta bir devamı gibidir. Bir başka anlatımla, bireysel düzlemde insan varlığının bir ruh yetisi olarak akıl yetisi ile gerçekleştirdiği iyiyi ya da mutluluğu, sosyal bir varlık olarak toplumsal düzlemde gerçekleştirecek olan devletin kendisidir. Nitekim Kuçuradi de aynı gerekliliği, “Aristoteles için her eylem, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak, kendisi için istenen bir şeye yönelir. Bunun gerçekleşme olanaklarını hazırlamak politikanın işidir” (Kuçuradi, s. 175) sözleriyle saptamaktadır. Araya ekonomi sanatını da katarak, etik ve politika devamlılığını özetleyen bir başka değerlendirmeye göre ise, etik tek kişilerin iyiliğini, ev idaresi/ekonomi ailenin iyiliğini, politika ise bir devletin iyiliğini ele alır” (Burnet, 2008, s. 23). Yine bir başka değerlendirmeye göre, politikadan ayrı düşünülemez olan etik, toplumla ilgili olmak anlamında toplumsaldır ve dolayısıyla da, özü bakımından toplumun bir üyesi olan bireyin erdemi devlete, devletin erdemi de bireyin yani yurttaşların erdemine bağlıdır (Küken, 2003, s. 540). Kaldı ki, bütün her zaman parçadan önce geldiğinden dolayı, “içinden çıktığı daha eski topluluklar nasıl doğarsa, şehir-devleti de öylece yetkinlikle doğal bir topluluk biçimidir. Bu birlik, ötekilerin amacıdır ve bunun doğasının kendisi bir amaçtır” (Aristoteles, 1975, s. 9). Özetle, Aristoteles'in etik görüşü gereği, bireyin kendi doğasının iyisini gerçekleştirerek mutlu olması, belirli aşamalardan sonra ancak en büyük toplumsal birim olan site içinde mümkün olacaktır. İşte Aristoteles açısından bu noktada devlete önemli bir rol ya da işlev yüklenmektedir. Kişi bu aşamada, toplum içinde ya da devlet yönetimi altında mutluluğunu nasıl gerçekleştirecektir? Ya da devletin/politikanın bu noktadaki işlevi ya da rolü ne olacaktır?

Evet, doğası gereği insan kendisi için iyi olanın peşindedir. Ancak öte yandan, örneğin Atina eğitimi barış için eğitimi öngörürken, Sparta eğitimi savaş için eğitimi öngörmektedir (Davidson, 2008, s. 80-1). Dolayısıyla insan varlığının doğasında içerilmemiş olan savaşçı kimlik ya da barış taraftarlığı gibi kimi özellikler, ancak belirli bir yönetim tarzı ve giderek bir eğitim süreci ile kazanılabilir ya da kazandırılabilir bir özellik olarak görünmektedir. Yani politika kurumunun temel işlevlerinden birisi olan eğitim sürecine göre kişilerin savaşçı ya da barışçı kişilikler olarak yetiştirilmesi mümkün görünmektedir. İşte temel kurum olarak politikanın öncelikli işlev ya da rollerinden birisi bu noktada ortaya çıkmaktadır. İşte tam da bu noktada politikacı hem bireyin kişilik özellikleri açısından hem de toplumsal mutluluk açısından belirleyici bir görev üstlenecektir. Politikacı nasıl bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır ya da amaçlamalıdır? Hangi tür bireyler toplamından nasıl bir toplum yapısı öngörmektedir? Aristoteles'in bu soruya ya da soruna ilişkin görüşü yeterince açıktır: “Siyaset adamı olan kişinin, erdemli yaşam konusuyla özellikle uğraştığı düşünülür; çünkü o, yurttaşları iyi kılmak, yasalara uyan kişiler yapmak ister” (1988, 1102a 5-10). Ancak siyaset adamının görevi bununla da sınırlı değildir. O ayrıca, iyi yurttaşlar yetiştirebilmek için,

devletin biçimsel nedenini oluşturan anayasanın, yönetimi altındaki herkesin mutlu olarak yaşayabileceği ve hareket edebileceği biçimde düzenlenmesi sorumluluğunu da taşımaktadır, taşınmalıdır (Aristoteles, 1975, s. 198). Bu anlamda siyaset adamı belki önce, istenilen nitelikte bir anayasa hazırlamak, daha sonra da o anayasa yönetimi altında hedeflenen amaçlara ulaşmak, yani yönetimi altındaki tüm yurttaşların erdemli yaşam olanaklarını gerçekleştirmek görev ve sorumluluğunu yüklenmiştir. Bir başka anlatımla siyaset adamı, bireysel düzlemde iyiyi gerçekleştirme yetisine sahip bireylerin toplumsal düzlemde de iyiyi gerçekleştirerek mutlu olmalarının koşullarını sağlamak yükümlülüğünü taşımaktadır. Peki devlet ya da politika kurumu bunu nasıl gerçekleştirecektir? Bunun bir tek yolu vardır, o da eğitimidir. Eğitimin, neredeyse doğal ve zorunlu bir biçimde belirlenmiş içeriği ve misyonuna uygun biçimde gerçekleşmesini sağlayarak söz konusu işlevini ya da rolünü yerine getirebilir.

Eğitim Görüşü

Bu aşamada, her ne kadar pratik bilimler arasında kendisine yer verilmese bile, yukarıda Burnet'a atfen de vurgulandığı gibi, gerçekleştirdiği işlev ile insan için iyiyi gerçekleştirmenin disiplini olarak pratik bilimlerin en yükseği olan siyaset biliminin kendine özgü amacını gerçekleştirmesinin biricik yolu olan eğitim devreye girer. Öyle ki eğitim, tüm site yaşamını düzenleyen temel sözleşme metni olarak anayasal düzeyde işlevi ya da misyonu belirlenen bir kavram ya da süreçtir: "Bir yasa koyucunun birinci ödevinin gençlerin eğitimi düzenlemek olduğuna hiç kimse karşı çıkamaz. Bu yapılmayınca, her keresinde anayasanın niteliğinin zarar göreceğine şüphe yoktur. Eğitim, her bir örnekte yurttaşların, kapsamı içinde yaşadıkları belirli anayasayla ilişkilendirilmelidir" (Aristoteles, 1975 s. 233). Dolayısıyla yasa koyucunun ya da siyasetçinin birinci görevi ya da sorumluluğu, yukarıda da vurgulandığı gibi, genç yurttaşların site yaşamına göre yetiştirilmesine ortam yaratmak ya da anayasayı bu ortamı yaratacak biçimde hazırlamaktır. Evet, kişiler kendi türünün, ailesinin ya da daha yerel düzeydeki birimlerin üyesidirler, ancak son aşamada, tüm bu birimlerin toplamı ya da tamamlayıcı birimi olarak sitenin de üyesidirler. Bu noktada site dışındaki birimler, adeta siteyi oluşturmak için varlığa gelmiş ya da sahip oldukları doğaya sahiptirler. Bu anlamda sitenin doğallığı ve zorunluluğuna bağlı olarak yurttaşların site içindeki varlıkları da doğal ve zorunlu bir oluş ya da oluşumdur. Aristoteles bu durumu şöyle ifade eder: "şehir ya da devletin, aileden de, aramızdaki herhangi bir bireyden de önceliği vardır... Öyleyse devletin hem doğal hem de bireyden önce olduğu apaçiktir" (1975, s. 10). Ya da yine kendisinin bir başka değerlendirmesine göre, "bu birlik [site/polis], ötekilerin [aile/köy] amacıdır ve bunun doğasının kendisi bir amaçtır; çünkü biz, herhangi bir şeyin yetkinleşme sürecinin tamamlanmış ürününe o şeyin doğası deriz - insan, ev, aile, her şey o olmayı (kendi doğasına erişmeyi) amaçlar. Bundan başka, amaç ve son (sonul neden) ancak en iyi olandır; kendi kendine yeterli ise, hem amaç hem yetkinliktir (1975, s. 9). Bu anlamda site yaşamı, aile, mahalle ya da köy biçiminde daha yerel düzeydeki toplumsallıkların en yetkin formunu oluşturur. Dolayısıyla en gelişkin toplumsal yaşam formu olarak site yaşamının iyisini gerçekleştirme görevi ya da sorumluluğu da, ilk önce politikaya düşer. Nasıl ki ailede iyiyi gerçekleştirmek babanın görev ve sorumluluğu ise, benzer biçimde en büyük aile olarak sitenin iyisini gerçekleştirmek de, yasa koyucunun ya da siyasetçinin görev ve sorumluluğudur. Sonuç

olarak nereden bakılırsa bakılışın, toplumsal iyinin ve dolayısıyla toplumsal mutluluğun gerçekleşebilmesi, doğrudan doğruya ya da öncelikle politikanın kendi işlevlerini gerektiğince yerine getirebilmesine bağlıdır.

Peki ya yasa koyucu ya da siyasetçi söz konusu sorumluluğunu ya da görevini nasıl yerine getirecektir? Bunun için neyi nasıl düzenlemesi ya da neleri yapıp neleri yapmaması gerekecektir? Bir başka soru biçimiyle, yasa koyucunun eğitime ilişkin görev ve sorumlulukları ne olacaktır? Bu noktada öncelikle, politikanın ya da yasa koyucunun asli sorumluluklarını ortaya koyup ondan sonra eğitime ilişkin görev ya da sorumluluğunu ortaya koymaya, böylece de Aristoteles'te eğitim kavramının temel karakterini belirginleştirmeye çalışacağız.

Daha baştan şunu da akıldan çıkarmamak gerekir ki, eğitim görüşünün Aristoteles tarafından siyasetin bir parçası olarak ele alınmış olması bir tesadüf değildir (Burnet, 2008, s. 177). Çünkü eğer devletin varlık nedenlerinden biri, yurttaşlarını eğitmek, onları erdemli kılmak ise ve üstelik erdem devletin bizatihi hayat ilkesi olduğundan doğaya ve şansa bırakılmayan fakat özgür iradeye bağlı bir ilke ise (Davidson, 2008, s. 189), o zaman eğitim, devlet yönetiminin öncelikli görev ya da sorumluluklarından birisi olacak demektir. Ya da site, yurttaşlardan oluşan bir birlik olduğuna göre, o zaman site aynı zamanda eğitime gereksinim duyan bir birlik ya da birim demektir de. Çünkü eğitim ve terbiye yurttaşlarda erdemi yaratırken, yurttaşların erdemi de sitenin erdemini oluşturacaktır (Shaw, 2005, s. 30). Yani insanın kendi doğasını gerçekleştirmesini ya da potansiyelini edimselleştirmesini sağlayacak olan kurum öncelikle yasa koyucu, devlet ya da politika kurumu olmak durumundadır. Yoksa aynı zamanda sosyal bir varlık da olan kişinin tek başına bunu gerçekleştirmesi beklenmemelidir. Dolayısıyla politika, kişinin toplum içindeki mutluluğunu ancak, belirli bir anayasa yönetimi altında belirli bir eğitim süreci ya da politikası aracılığıyla gerçekleştirebilecektir. Özetle politikacının birincil görevi ya da sorumluluğu, yukarıda da belirtildiği gibi, yönetimi altındaki tüm yurttaşların mutlu olarak yaşayabileceği bir anayasa hazırlamaktır. O halde yönetimi altındaki tüm yurttaşların mutlu olabilmesinin gerekli koşulları nedir? Kısaca, sitenin yurttaşı olan her bireyin kendi doğasınca kendi iyisini gerçekleştirerek kendi mutluluğunu gerçekleştirmektir. Peki bu amaç eğitim yoluyla nasıl gerçekleştirilecektir? Eğitimden bu aşamada ne beklenecektir ya da beklenmektedir?

Bu aşamada eğitimin, site yaşamı için yurttaşlar yetiştirme gibi pratik bir işlevi ile bir anlamda filozoflar yetiştirme gibi teorik bir işlevinden söz etmek gerektir. Dolayısıyla eğitimin, kendi anayasasına göre kurulup sürdürülmek durumunda olan site yaşamı için ikili bir işlevi söz konusudur. Şöyle ki, Shaw'a göre eğitim, yurttaşlar yetiştirme yoluyla pratik yaşama hizmet ettiği kadar, hatta daha da temelde, tıpkı diğer nihai hedefe kadar gelişimi amaçlayan etkinliklerde olduğu gibi, aynı zamanda salt kendisi için aranan bilgiyi araştırmasıyla teorik bir amaca hizmet eden bir süreçtir de. Bu anlamda eğitim yalnızca yurttaş yetiştirmekle yetinmez, fakat aynı zamanda filozoflar da yetiştirir (Shaw, 2005, s. 30). Bu çerçevede eğer söylenebilirse, hangi işlevi açısından alınırsa alınsın, eğitim sonuçta sitenin toplam mutluluğuna hizmet eden ya da katkıda bulunan bir süreç olacaktır. Çünkü pratik işlevi açısından baktığımızda, sitenin gerektirdiği yurttaşları yetiştirmek gibi bir işlev söz konusu iken, teorik işlevi açısından da, soylu bir aileden de gelse, belirli bir özgürlüğe sahip yurttaşların, en iyi yasaları ya

da anayasayı hazırlayabilmelerine olanak sağlayacak biçimde araştırmaya yönelik bir biçimde eğitilmeleri gerekliliği söz konusudur. Nitekim Davidson'a göre de, devlet öncelikle insanın ayırt edici niteliği olan akıl yetisini en tam ve en özgür biçimde kullanmasını sağlayan kurum olmalıdır (2008, s. 181). Dolayısıyla eğitim, hem siyasal bir birim olarak sitenin kendi varlığını, hem de tek tek yurttaşların bireysel yaşamlarını mutlu bir biçimde sürdürebilmelerinin gerekli koşullarını sağlamakla yükümlü bir süreç olmak durumundadır.

Öte yandan yine Davidson Aristoteles'e atfen, tek bir kişi için iyi olan şeyin bütün bir devlet için iyi olan şeyle aynı olduğunu; fakat bu iyiliği bütün tamlığı içinde, ancak devlette gerçekleştirebileceğimizin de bir o kadar doğru olduğunu söyler (2008, s. 177). Dolayısıyla tek birey için iyi olanın koşullarının, öncelikle devletin görevi ya da sorumluluğunda olan toplumsal iyinin gerçekleşmesiyle olanaklı olacağı aşıkardır. Önce devlet kendi görev ya da sorumluluğunu yerine getirmelidir ki, o zeminde de birey kendi görev ya da sorumluluğunu yerine getirebilsin. Keza Aristoteles'in, kim olursa olsun, herkesin mutlu olarak yaşayabileceği ve hareket edebileceği biçimde düzenlenmiş bulunan bir anayasanın, en iyi anayasa olduğu (1975, s. 198) belirlemesi de yine bu bağlamda ele alınması gereken bir belirlemedir.

Ancak, her ne kadar sitedeki özgür bireylerin yarısını meydana getiren kadınlar ile geleceğin yurttaşı olarak siyasal yaşama katılacak olan çocuklardan oluşan her ailenin, devletin bir parçası olmasından dolayı tüm bireylerinin devletin anayasası göz önünde tutularak eğitilmesi gerekse de (Aristoteles, 1975, s. 29), öte yandan bir ayrımda da söz edilmektedir. Şöyle ki, Davidson'un da vurguladığı gibi Eski Yunan toplumunda insanlar, hayat içindeki bütün ilişkilerinde iki farklı sınıfa, yöneten ve yönetilen sınıflarına ayrılıyor ve bunlardan yalnızca birincisi eğitimin muhatapları olarak görülüyor, diğerleri ise, görevi yönetmek olan yönetici sınıfa itaat etmek ile yetinmek durumunda kalıyorlardı (2008, s. 27). Dolayısıyla devletin eğitime ilişkin görev ya da sorumluluğu, öncelikle anne-babalarının her ikisi de yurttaş olan çocukların sahip olduğu bir hak olarak (Aristoteles, 1943, s. 72), yurttaşlar için geçerlidir. Yani eğitim, öncelikle yurttaş olma hakkına sahip bireyler için istenilen bir olgudur. Yasa yapmada ya da devlet yönetiminde görev alıp rol üstelenebilecek bireylerin öncelikle ve özellikle eğitilmesi gerekmektedir. Bu nedenle eğitim ister istemez bir ayrıcalık unsuru olarak görülüyordu. O ayrıcalık da yine öngörülebileceği üzere, yönetme ayrıcalığıdır. Yönetme yetkisini ya da erkini elde edebilmek için alınması gereken bir eğitim söz konusudur. Yönetme ise doğrudan doğruya bir siyasi süreç ya da etkinliktir. Nasıl (daha iyi) yasa yapılacağını ya da nasıl (daha iyi) yönetileceğini öğrenme sürecidir. Bu noktada siyaset kurumu ile eğitim etkinliği, sanki birbirinin tamamlayıcısı durumundadır: ne siyaset kurumu olmaksızın eğitim, alması gereken biçimi ve içeriği kazanabilir ne de siyaset kurumu eğitim hedefleri olmaksızın kendisine bir hedef belirleyebilir. Dolayısıyla siyaset etkinliği ile eğitim etkinliği, adeta varlıklarını birbirine borçlu iki etkinlik alanı gibidirler. Kaldı ki, yine sağduyu gereği olarak da öngörülebileceği gibi, belli bir yönetim tarzı, her zaman kendisiyle uyumlu bir eğitim talep eder; çünkü herhangi bir yönetim tarzı, tıpkı ilk kuruluşunda olduğu gibi, kural olarak o yönetim tarzına özgü ruhun ya da karakterin varlığına gereksinim duyar (Davidson, 2008, s. 29). Bu karakter de nasıl yaratılacak ya da kazandırılacaktır? Yukarıda da değinildiği gibi, Aristoteles'in erdem türlerine ilişkin yaptığı sınıflandırmada, alışkanlıkla kazanılan karakter erdemleri, sanki daha çok yönetilenlere

ait erdemler gibi sunulurken, yönetici sınıfının erdemleri daha çok düşünce erdemleri olarak sınıflanmıştır/sınıflanmaktadır. Bu açıdan yönetici sınıfın düşünce erdemlerinin, kendilerinin zaten doğalarında/n sahip oldukları entelektüel ya da zihinsel yetilerin/potansiyelin geliştirilip gerçekleştirilmesi ile ortaya çıkacağı açıktır. Dolayısıyla yönetici sınıfın erdemi olarak düşünce erdemlerini ortaya çıkarıp yetkinleştirmenin yolu da, yönetilen sınıfına özgü karakter erdemlerinin yolu olan alışkanlıklara ek olarak, diyalektik düşünüşün de geliştirilerek teorik bilginin edinilmesi ve giderek teorik düzlemde edinilen bilgilerin pratik yaşamın düzenlenmesinde işlevsel hale getirilmesidir. Bu nedenle de zaten, yurttaşlığın görev alanları, pratik uygulamayla ve teorik yasamayla ilgili olarak ikiye ayrılır ve ilkinin erdemlerini sabır, dayanıklılık ve metanet gibi erdemler, ikincisinin erdemleri ise etik ve siyasetten oluşan felsefi bilgellik olarak belirlenir. Dolayısıyla ilgili kişilere söz konusu erdemleri kazandıracak eğitim programı da yine, sırasıyla beden ve ruh eğitimleri olarak belirlenir. Pratik beden eğitimi bugün de yabancı olmadığı beden sağlığını ya da sağlığını sağlayacak ya da yetkinleştirecek fiziksel eğitim olarak; ruh, yani teorik zihin eğitimi için de, dilbilgisi, retorik, diyalektik, aritmetik, geometri ve astronomi olarak tanımlanır (Davidson, 2008, s. 210). Buradan da görülebileceği gibi, erdem türleriyle, eğitim programları arasında adeta bir paralellik gözlenmektedir. Söz konusu paralellik ise, sanki siteyi oluşturan ya da oluşturacak olan yurttaşların gereksinimlerine göre belirlenmiş gibidir. Sitedeki her birey, yurttaş olma potansiyeline göre gerekli eğitimi alarak bir yandan kendi potansiyelini edimselleştirme yoluyla kendi amacı olan bireysel mutluluğu gerçekleştirirken, bir yandan da site içindeki sosyal/toplumsal işlevini yerine getirmesi yoluyla yaptığı katkıdan dolayı daha yüksek düzeydeki iyinin, yani toplumsal mutluluğun gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır. Böylece gerek bireysel düzlemde gerekse toplumsal düzlemde iyinin gerçekleştirilmesi yoluyla ulaşılabilecek ya da elde edilecek olan erdemli yaşam, eğitim etkinliği ile siyasi etkinliğin karşılıklı işlevlerini gerektiği biçimde ya da düzeyde yerine getirebilmesi koşuluna bağlanmış gibidir. Bu ise, eğitim ve siyasi süreçlerden, birisi olmadan diğerinin işlevini tam olarak yerine getiremeyeceği gibi bir sonuç doğurmaktadır ki bu anlamda, özellikle Aristoteles'te eğitim düşüncesinin politik bir işlev ya da karakter taşıdığı saptamasına olanak vermektedir.

Sonuç

Aslında son değerlendirmelere bakıldığında, ortaya konulan saptamanın yalnızca Eski Yunan toplumuyla sınırlı kalmayıp modern toplumlara da genellenebilir bir saptama olduğu ileri sürülebilir. Bu haliyle de Aristoteles özelinde ortaya çıkarmaya çalıştığımız eğitim kavramının politik işlevi, karakteri ya da niteliği, neredeyse evrensel bir nitelik, karakter ya da işlev olarak da görülebilir. Bu anlamda hangi açıdan bakılırsa bakılsın ya da hangi bağlamda ele alınırsa alınsın, eğitim kavramı ya da düşüncesi, her durumda politik bir içerim taşır, taşımak durumundadır. Hatta şu da ileri sürülebilir ki, modern dönem eğitim kuramlarında, bireylere belirli beceriler ya da davranışlar kazandırmak için geliştirilen öğretim kuramları, yalnızca, bireyin toplum içindeki yaşamını sürdürebilmesi için edinilmesi elzem olarak sunulan kimi beceri ya da davranışların nasıl daha hızlı ve etkin biçimde kazandırılabilceğini öngörmenin ötesinde, daha temel bazı sorumluluklara da işaret etmek zorundadırlar. Eğitim ya da

öğretim adına ortaya konulan hiçbir kuram, yaklaşım ya da yönetmelik, yalnızca sözel içerimleriyle sınırlı kalmamaktadır. Onların ötesinde, politik düzlemde nasıl bir birey ya da kişilik hedeflendiğini de belirlemektedir. Bu nedenle, beceri ya da davranış eğitimi kadar, aynı süreç içinde nasıl bir yurttaş profilinin öngörüldüğü de, eğitimin kendisinden beklenen kişilikler yetiştirme işlevini yerine getirebilmesi açısından son derece önemlidir. Teknik becerilerin yanında kişilik eğitiminin nasıl olması gerektiği ya da gerçekleştirilebileceği de, ayrı bir araştırmayı gerektirecek denli önemli bir problem olarak görülebilir.

Kaynakça

- Aristoteles, (1985) *Metafizik Cilt: 1*, çev. Ahmet Arslan, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- , (1943) *Atinalıların Devleti*, çev. Suad Yakup Baydur, Maarif Matbaası, Ankara.
- , (1988) *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- , (1975) *Politika*, çev. Mete Tuncay, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- , (1999) *Eudemos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Dost Kitabevi yayınları, Ankara.
- Arslan, Ahmet, (2007) *İlkçağ Felsefesi Tarihi: Aristoteles*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Barnes, Jonathan, (2002) *Aristoteles*, çev. Bahar Öcal Düzgören, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Burnet, John, (2008) *Aristoteles: Eğitim Üzerine*, çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul.
- Çotuksöken, Betül, (2001) "Nikomakhos'a Etik", *Felsefeyi Anlamak, Felsefe İle Anlamak*, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Davidson, Thomas, (2008) *Greklere Eğitim Düşüncesi*, çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul.
- Kuçuradi, İonna, "Aristoteles ve Ontolojik Yaklaşım", *Çağın Olayları Arasında*, Şiir Tiyatro Yayınları, Ankara
- Küken, Gülnihal, (2003) *İlkçağda Eğitim Felsefesi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Shaw, Elizabeth C., (2005) "Philosophers for the City: Aristotle and the Telos of Education" *Modern Age*, Cilt: 47, No: 1, U.S.A